

3. Buchholz B., DeHart J., Moorman G. Digital citizenship during a global pandemic: Moving beyond digital literacy. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 2020. Vol. 64 (1), P. 11-17. URL: <https://dx.doi.org/10.1002%2Fjaal.1076>.

4. Котуха О., Попов Д. Штучний інтелект та права людини: проблеми цифровізації права на сучасному етапі розвитку електронної держави. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2024. № 15. С. 19-27.

УДК 314.151(043.2)

Копійка К.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ЗАРОДЖЕННЯ ТА ПОЧАТКОВЕ СТАНОВЛЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ У ПРАВІ В КОНТЕКСТІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПОСТУПУ ЛЮДСТВА

Ставлення певного суспільства до ідеї рівності в цьому дуже тісно корелює з рівнем цивілізованості такого суспільства. Більше того тут простежується двосторонній зв'язок, який полягає в тому, що прогресивний суспільний розвиток породжує, розгортає і розвиває постулат рівності, який, в свою чергу, стимулює прогрес людства. Дослідження історіографії проблеми зародження та формування принципу рівності та їх вплив на забезпечення рівності прав і свобод на сучасному етапі розвитку суспільства дає підстави для комплексного розуміння вказаної проблеми та шляхів удосконалення її нормативно-правового регулювання.

Основа для аналізу розвитку права рівності, а також його дії як з внутрішньої, так і із зовнішньої точки зору забезпечив історико-правовий підхід. При вивченні результатів історико-правового вивчення досліджуваної проблематики використовувався аналітико-синтетичний метод та метод узагальнення. Цими ж методами досліджувалися нормативно-правові акти, які покладені в основу історичного аспекту формування принципу рівності. Для аналізу таких документів додатково використовувався формально-юридичний метод.

Зародження ідеї рівності припадає на перші цивілізації і її динаміка супроводжує суспільний розвиток на всіх етапах диференційовано до кожного з них. При цьому перші витoki ідеї рівності, виникаючи в сегрегованих суспільствах, і формувалися відповідно до такого розшарування впроваджуючи рівність в межах конкретного класу чи

соціальної групи і проголошуючи нерівність між представниками різних верств населення. Відповідна «нерівна рівність» зафіксована у праві давніх держав, таких як Стародавній Єгипет, Вавилон, Рим, Греція, Індія, ранньофеодальна Англія, Німеччина, Франція та ін.

В якості прикладу чіткої кастовості у можна привести у нормах права, які регулюють питання відповідальності за той, чи інший проступок можна привести один з найдавніших і найкраще збережених законодавчих кодексів стародавнього Вавилону - Кодекс Хамурапі, § 204 якого передбачав: «Якщо мушкенум вдарить по щоці мушкенума, то він повинен відважити десять сиклів срібла», а § 205 встановлював: «Якщо раб вдарить по щоці когось із людей, то треба відрізати йому вухо» [1, с. 12].

Формулювання ідеї рівності у праві вперше здійснено у Стародавньому Римі через проголошення положення: «*Leges sunt inventae quae cum omnibus semper una atque eadem voce loquerentur* – закони звертаються до всіх одним і тим же голосом» [2, с. 660]. В той же час рівність у праві того часу була достатньо далекою від ідеальної. А. Колодій обґрунтовано зазначає, що, «принцип рівності в праві рабовласницького типу існував у дуже спотвореному вигляді – як рівність власників-товаровиробників і повна (фактична і юридична) нерівність між вільним населенням і рабами» [3, с. 102].

Система Римського права, яка базується на постулаті щодо держави, як результату встановленої домовленості між громадянами держави з метою вирішення усіх юридичних питань відповідно до заздалегідь встановлених правил, покладена в основу республіканської форми організації влади, що є найбільш розповсюдженою на сьогоднішній день у світі формою державного правління. При цьому основним принципом правореалізації такої системи є справедливість, виведена з рівноправності, що яскраво виявляється у вислові Публія Ювентуса Цельса-молодшого «*Ius est ars boni et aequi*» (Право є мистецтво (наука) доброго і рівного) [4].

У правових нормах середньовіччя права людини чітко диференціюються відповідно до існуючих прав-привілеїв різних соціальних прошарків. Таким чином рівність декларувалася і забезпечувалася винятково щодо «рівних їм» тобто в межах осіб відповідного класового стану.

Тогочасний підхід до закріплення поняття рівності у праві стала Велика хартія вольностей (*Magna Carta* або *Magna Charta Libertatum*) 1215 року (Сполучене Кролівство Великої Британії та Північної Ірландії). Цей документ, складений у формі ленного договору між сюзереном і його васалами, у якому містяться положення, які визначають гарантії недоторканності вільних людей, які визнаються рівними: «Жодна вільна людина не буде заарештована або поміщена в тюрму, або позбавлена

володіння, або оголошена поза законом, або вигнана, чи яким-небудь іншим способом обездолена, і ми не підемо на неї і не пошлемо на неї інакше, як на основі законного вироку рівними з ним (його перів) і згідно із законом країни» [5]. В той же час умова «рівного з ним» свідчить, що і цей документ гарантує рівність виключно в межах певного соціального прошарку.

Початки ідей рівності в тому розумінні, якому сприймаємо ми її зараз, вперше прозвучали в працях видатних мислителів Нового часу, під впливом яких формувалися традиційні ліберальні цінності та визначалися права людини (на свободу думки, совісті та релігії, на участь у здійсненні державних справ, на рівність перед законом, на життя, свободу і безпеку особи, на свободу від свавільного арешту, затримання або вигнання, на гласний розгляд справи неупередженим судом, тощо).

Безумовно, що ідеї філософів та просвітителів знайшли своє відображення у суспільній свідомості та стали рушіями і ідеологічним підґрунтям суспільно-політичних подій, які відбувалися в світі у XVII-XVIII століттях. Системні суспільні перетворення покликали до життя нові форми організації держави та її правового забезпечення, надали суттєвого прискорення розвитку у суспільній свідомості та закріпленню в актах права положень щодо захисту прав людини, які базувалися на принципах, до числа яких відноситься і принцип рівності.

Принцип рівності перед законом, був найбільш чітко сформульований в англійському «Біллі про права» (1689 р.), Декларації незалежності Сполучених Штатів Америки (1776 р.) і їх «Біллі про права» (1789–1791 рр.), французькій «Декларації прав людини і громадянина» (1789 р.) та ін. [3, с. 102].

Певні ознаки рівності спостерігаються у Статуті Великого князівства Литовського, прийнятого у 1588 році, однак ці рівності були не загальними, а диференційованими за становими ознаками, відстоюючи таким чином інтереси великих і середніх феодалів. Статут також регулював деякі права та обов'язки простих людей та етносів (селян, слуг, слуг, міщан, ремісників, євреїв, татар). Прогресивною була норма, яка передбачала загальну можливість участі у виборах господаря (глава 3, стаття 2). Однак на практиці звичайних людей до сейму не допускали, а їхня участь у політичному житті обмежувалася виключно місцевими справами [6].

Ухвалений парламентом Англії Білль про права (Bill of Rights) - конституційний акт, що визначив розвиток Англії як парламентської монархії став основною частиною неписаної Конституції Великої Британії. Згідно з Біллем про права було окреслено деякі права людини, зокрема свободу звернень до короля (подача петицій), свободу від штрафів та конфіскацій майна без рішення суду, заборону жорстокого й

незвичайного покарання, право носіння зброї для самооборони, вільні вибори в парламент без втручання короля і свободу слова і дебатів. При цьому підкреслювалася рівність у користуванні зазначеними правами [7].

Вказані положення стали вихідними для ухвалення аналогічних нормативно-правових актів інших країн і розгортання ідеї рівності у праві та її нормативному закріпленню до рівня правового принципу у вигляді його розуміння сучасною юриспруденцією.

Література

1. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: Хрестоматія для студентів юрид. вузів та факультетів. Київ: Вентурі, 1998. 176 с.

2. Селіванов В.М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти. Київ: Ін Юре, 2002. 724 с.

3. Колодій А. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): дис. ... д-ра юрид. наук.; Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 1998. 382 с.

4. Римське право, його історія та значення. URL: <https://iua.waykun.com/articles/rimske-pravo-rimske-pravo-jogo-istorija-ta.php> (дата звернення: 25.01.2025).

5. Vincent, Nicholas. The origins of Magna Carta. British Library. URL: <http://www.bl.uk/magna-carta/articles/the-origins-of-magna-carta>. (дата звернення: 25.01.2025).

6. Статут Великого князівства Литовського 1588 року. *Вікіджерела*. URL: https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82_%D0%92%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%BA%D0%BD%D1%8F%D0%B7%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0_%D0%9B%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_1588_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83 (дата звернення: 25.01.2025).

7. English Bill of Rights 1689. Lillian Goldman Law Library. URL: https://avalon.law.yale.edu/17th_century/england.asp (дата звернення: 25.01.2025).